

Maryna Podrezowa

Biblioteka Naukowa

Odeski Narodowy Uniwersytet im. I.I. Miecznikowa

m.podrezova@onu.edu.ua

Biblioteka Naukowa Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa w realiach wojny

Streszczenie: Artykuł przedstawia działalność naukowo-dydaktyczną Biblioteki Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa podczas agresji wojskowej Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy. Przybliża zagadnienia: przekazywania informacji niezbędnych w procesach dydaktycznych i naukowych, ochrony zbiorów książkowych, konsultacji w trybie stacjonarnym i online za pomocą czatów oraz sieci społecznościowych. Opisuje udział pracowników biblioteki w webinarach i konferencjach online. Ponadto zwraca uwagę na nieprzerwane funkcjonowanie biblioteki jako ośrodka wydawniczego publikującego własne czasopismo naukowe „Бібліотечний Меркурій”.

Słowa kluczowe: Biblioteka Naukowa Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa, Odeski Uniwersytet Narodowy im. I.I. Miecznikowa, ukraińskie biblioteki w czasie wojny, wolontariat

Biblioteka Naukowa została założona w 1817 r. jako biblioteka Liceum Richelieu. Od 1865 r. pozostaje częścią Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa. Ma w swoich zbiorach około 4 mln książek.

Il.1. Budynek Biblioteki Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa

Fot. M. Podrezowa.

Dziś, w obliczu zagrożenia spowodowanego wojną, bibliotekarze są świadomi swojej roli i ogromnej odpowiedzialności. Biblioteki są przecież strategiczną bronią naszego państwa jako instytucje udostępniające dobra kultury i nauki, a także miejscem, w którym każdy, kto tego potrzebuje, uzyska dostęp do informacji.

Od początku zbrojnej napaści Federacji Rosyjskiej na terytorium Ukrainy 24 lutego 2022 r., Biblioteka Naukowa wraz z macierzystą uczelnią – Odeskim Uniwersytetem Narodowym im. I.I. Miecznikowa (OUN) przeorganizowała swoją pracę. Zaczęliśmy pracować w modelu hybrydowym, większość prac wykonując zdalnie. Dwa razy w tygodniu biblioteka otwierała swoje drzwi dla użytkowników. Warto zauważyć, że codziennie w Odessie ogłaszano alarm lotniczy (czasem kilka razy dziennie), podczas którego trzeba było udać się do schronu. Ponadto rosła liczba ataków rakietowych na miasto. Wpłynęło to bezpośrednio na organizację procesu studiowania i przerwało naturalny przebieg tego procesu. Jednak pracownicy biblioteki nie przestali pracować, choć zakres zadań uległ zmianie. Poza niezbędnymi zadaniami bibliotekarskimi zorganizowano pracę wolontariacką polegającą na tkaniu siatek maskujących, zakupie żywności dla uchodźców oraz organizacji i udziale w różnych inicjatywach na rzecz wojska ukraińskiego. Od 1 września 2022 r. biblioteka naukowa powróciła do funkcjonowania w zwykłym trybie.

Główne zadania stojące przed personelem biblioteki

W czasie wojny najważniejszym zadaniem stało się wsparcie w zachowaniu ciągłości studiowania oraz tworzenie odpowiednich warunków pracy. Ponadto ważne okazały się działania na rzecz zachowania zbiorów książkowych, ponieważ biblioteka uniwersytecka gromadzi bogaty i cenny skarb kultury nie tylko naszego kraju, ale i całej ludzkości.

II.2. Muzeum Książki Rzadkiej w Bibliotece Naukowej
Fot. M. Podrezowa.

Wypełniając tę misję, na bieżąco aktualizujemy i uzupełniamy [stronę internetową biblioteki](#)¹, która zapewnia dostęp do wielu zasobów elektronicznych, tak potrzebnych zarówno studentom i doktorantom, jak i wykładowcom czy pracownikom naukowym w szczególnych warunkach, w jakich przyszło nam pracować.

Wiodące miejsce wśród zasobów elektronicznych w usługach bibliotecznych zajmuje [katalog elektroniczny](#) (zawiera 980 896 rekordów) – jest to zasób informacyjny Biblioteki Naukowej OUN, który rejestruje podręczniki i publikacje naukowe, beletrystykę, czasopisma, artykuły z czasopism, gazety itp. Z każdym rokiem wzrasta liczba wydawnictw w formie elektronicznej zarejestrowanych w katalogu, uzupełnianych o linki do pełnych tekstów. To sprawia, że korzystanie z katalogu jest wygodniejsze. Potwierdzają to wzrastające statystyki sesji wyszukiwawczych i korzystania z materiałów, które mają wersje online.

Il.3. Pracownia komputerowa z dostępem do internetu i zasobami elektronicznymi
Fot. M. Podrezowa.

Warto nadmienić, że bardzo duża część zbiorów, która ma wartość kulturową, historyczną i naukową, nie jest jeszcze wprowadzona do katalogu elektronicznego i nie ma elektronicznych kopii, więc studenci np. historii czy filozofii są nadal zainteresowani wizytą w bibliotece i korzystają z tradycyjnego katalogu.

Kontynuowane są prace nad rozwijaniem innych usług elektronicznej biblioteki, na którą składają się:

- [instytucjonalne repozytorium OUN](#) (30 580 egz.),

---

¹ Wszystkie odniesienia do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 31.01.2023 r.

- [elektroniczna biblioteka zbiorów rzadkich](#) – zawiera elektroniczne kopie cennych i rzadkich książek przechowywanych w bibliotece,
- [podręczniki i zasoby dydaktyczne](#) – pełne teksty podręczników i materiałów dydaktycznych opracowanych przez wykładowców OUN,
- [czasopisma i wydawnictwa ciągłe](#) – pełne teksty artykułów ze wszystkich czasopism wydawanych przez poszczególne wydziały OUN, od początku istnienia tych czasopism i innych wydawnictw ciągłych,
- [katalog kartkowy](#) – uporządkowane zdigitalizowane karty katalogu alfabetycznego biblioteki,
- [elektroniczna biblioteka podręczników i literatury naukowej](#).

Mimo trudnych warunków Biblioteka Naukowa OUN nie przestaje świadczyć usługi w trybie stacjonarnym, jak również online, np. prowadzi konsultacje za pomocą czatów internetowych i sieci społecznościowych, elektronicznie dostarcza dokumenty, organizuje wirtualne wystawy tematyczne i prezentuje nową literaturę zakupioną do biblioteki oraz otrzymaną w darze. Do promocji nowych zbiorów wykorzystywana jest strona internetowa oraz media społecznościowe.

Aktywne uzupełnianie i udostępnianie baz danych

Reorganizacja życia codziennego zgodnie z wymogami czasu wojennego miała ogromny wpływ na świat bibliotekarski, w szczególności w zakresie redefinicji tematycznej zawartości tworzonych w bibliotece baz danych, ich charakteru i zasad uzupełniania. Niezwykle ważną sprawą w czasie wojny stało się spisanie kroniki bieżących wydarzeń i stworzenie bazy źródłowej do jej dalszego wykorzystania. Biblioteka zainicjowała tworzenie bazy danych „[Niszczalna Ukraina](#)”², w której dokumentowany jest przebieg wojny Rosji z Ukrainą, od jej wybuchu. Głównym założeniem bazy jest dążenie do kompletności. Baza zawiera następujące działy: dokumenty regulacyjne i ustawodawcze obecnego stanu wojennego, kronika wydarzeń przedstawianych w prasie krajowej, relacje z wydarzeń opublikowane w prasie zagranicznej, portale społecznościowe o wydarzeniach wojskowych.

Jedną z przydatnych baz danych w dydaktyce i nauce jest obecnie internetowy nawigator zasobów elektronicznych „[Zasoby internetowe](#)”. Gromadzone są tu linki do witryn z pełnotekstowymi dokumentami na określony temat.

Cały czas trwa współpraca ze środowiskiem naukowym uczelni i członkami redakcji czasopism. Prowadzony jest monitoring aktywności publikacyjnej naukowców OUN w międzynarodowych bazach Scopus i Web of Science. Redakcjom czasopism udzielane jest wsparcie informacyjne i techniczne w zakresie zgłaszania tytułów do indeksowania w bazach oraz ich promocji w krajowych i międzynarodowych bazach danych. Wypełniane są ankiety, z których dane mogą przyczynić się do wzrostu liczby indeksowanych uczelnianych czasopism, wprowadzane są aktualizacje w bazach informacji o wydawnictwach (np. w bazach: Naukowe cza-

---

² [Dostęp jedynie na terytorium Ukrainy – przyp. red.].

sopisma Ukrainy, Index Copernicus, DOAJ). Biblioteka przeprowadza analizy wymagań twórców baz danych dotyczące indeksowania czasopism i udziela wskazówek, co należy jeszcze poprawić w praktyce wydawniczej lub etycznej i informuje o tym redakcje publikacji uniwersyteckich.

Biblioteka Naukowa OUN zapewnia dostęp do światowych naukowych baz danych i naukometrycznych zasobów, które zostały udostępnione przez instytucje zagraniczne do bezpłatnego użytku dla uczelni Ukrainy: EBSCO, ScienceDirect, Web of Science i Scopus. Dodatkowo do końca 2022 r. zapewniono bezpłatny dostęp do pełnotekstowych zasobów elektronicznych Research4Life. Ponadto 15 wydawców otworzyło dla ukraińskich uczelni kolekcje książek i czasopism, m.in. Elsevier, Springer Nature, John Wiley & Sons, Taylor & Francis, Emerald, Sage Publications, Oxford University Press, Integrative Organismal Biology (IOB) Publishing.

Aktywność zawodowa bibliotekarzy

Biblioteka nadal funkcjonuje jako ośrodek wydawniczy, wydając własne czasopismo naukowe. W czerwcu 2022 r. ukazał się kolejny numer czasopisma „Бібліотечний Меркурій”³, które znajduje się w [Wykazie naukowych czasopism specjalistycznych Ukrainy](#) (od 2020 r., nauki historyczne). Czasopismo obejmuje szereg zagadnień teoretycznych i praktycznych z zakresu bibliotekoznawstwa, bibliografii i bibliologii; wyniki badań nad historią rozwoju bibliotek i zasadami tworzenia systemu bibliotecznego; badanie druków; doświadczenia w wykorzystaniu technologii komputerowych w zakresie bibliotekarstwa.

Mimo trwającej wojny pracownicy biblioteki pozostają w kontakcie z kolegami z różnych części Ukrainy i społecznością europejską. Wojna, oprócz ofiar w ludziach i zniszczenia infrastruktury miast i wsi Ukrainy, stanowi zagrożenie dla ukraińskiego dziedzictwa kulturowego. Dlatego tak ważne są rozmowy, korzystanie z podpowiedzi i dobrych praktyk europejskich bibliotek oraz wypracowanie sposobów jak najlepszej ochrony zbiorów.

11 kwietnia 2022 r. pracownicy Biblioteki Naukowej OUN wzięli udział w internetowym webinarium „Zachowanie ukraińskiego cyfrowego dziedzictwa kulturowego” (Save Ukrainian Cultural Heritage in Digital), zorganizowanym przez Kijowski Narodowy Uniwersytet Kultury i Sztuki oraz organizacje pozarządowe: Dziedzictwo Cyfrowe, Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Agencję Innowacji Europejskich.

19 kwietnia, podczas seminarium internetowego „Pakowanie obiektów muzealnych w sytuacji ekstremalnej”, zorganizowanego przez Narodowe Centrum Badań Konserwatorskich Ukrainy, pracownicy otrzymali praktyczne porady dotyczące konserwacji obiektów muzealnych, w szczególności starodruków i rękopisów.

---

³ Dostęp jedynie na terytorium Ukrainy [przyp. red.].

W czasie wojny zbiory biblioteczne wymagają nie tylko szczególnej ochrony, ale i uwagi. Konieczne stało się przyjęcie zasad gromadzenia i udostępniania zbiorów uwzględniających przede wszystkim ostrożność w rozpowszechnianiu wrogich wpływów informacyjnych. W związku z tym 24 czerwca 2022 r. pracownicy biblioteki wzięli udział w otwartym posiedzeniu Rady Rozwoju Spraw Bibliotecznych „Aktualizacja zbiorów bibliotecznych w warunkach agresji wojskowej Federacji Rosyjskiej”, zorganizowanym przez Odeską Narodową Bibliotekę Naukową.

Biblioteka bierze również czynny udział w zapewnianiu otwartego dostępu do danych o nauce ukraińskiej. W tym obszarze przydatny był udział pracowników biblioteki w prezentacji usług Narodowego Elektronicznego Systemu Informacji Naukowej (URIS), którą 30 sierpnia 2022 r. przedstawiła Państwowa Naukowo-Techniczna Biblioteka Ukrainy.

Należy zaznaczyć, że biblioteka z sukcesem digitalizuje księgozbiór uczelni już od roku 2010. Serwery znajdują się w bezpiecznych lokalizacjach, co gwarantuje zachowanie zdigitalizowanego dziedzictwa kulturowego. Pracownicy biblioteki na przestrzeni lat zdobyli duże doświadczenie w wykorzystywaniu technologii cyfrowych do ochrony księgozbioru, tworzeniu zasobów informacyjnych oraz wirtualnych kolekcji książek i czasopism. W tym zakresie ważnym doświadczeniem było uczestnictwo w konferencji „Ukraińskie dziedzictwo historyczno-kulturowe podczas agresji militarnej Federacji Rosyjskiej: doświadczenia, wyzwania, zagrożenia”, podczas której omówiono zagadnienia związane z ochroną, zachowaniem i restauracją obiektów dziedzictwa kulturowego w okresie konfliktu zbrojnego (organizator – Odeska Narodowa Biblioteka Naukowa, 23–24 sierpnia 2022 r.).

Oprócz problemów wynikających z zachowania dóbr kultury, które w warunkach wojny pojawiły się w środowisku bibliotek całego kraju, rozwiązywane są także sprawy codzienne. Omówiono je m.in. 21 kwietnia 2022 r. podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej „Technologie informacyjne w kulturze, sztuce, edukacji, nauce, gospodarce i biznesie”, w której pracownicy biblioteki wzięli udział.

Wsparciem w codzienności są seminaria internetowe np. „Biblioteki Odessy w czasie pokoju i specyfika działalności w realiach wojennych” (organizator – Odeska Regionalna Uniwersalna Biblioteka Naukowa im. M. Hruszewskiego; 11 kwietnia 2022).

Niestety wojna nadal trwa. Na niektórych terytoriach prowadzone są działania wojenne, rosyjska artyleria i lotnictwo kontynuują ostrzał i bombardowania całego terytorium Ukrainy. Nasi żołnierze chronią każdego z nas, granice naszego państwa i tożsamość ukraińską. Mimo trudnych realiów procesy dydaktyczne są kontynuowane. Podczas nauczania i uczenia się najważniejsza stała się ochrona życia i zdrowia, dlatego priorytetem w uczelni jest bezpieczeństwo ludzi. Nasza biblioteka przystąpiła do projektu „Biblioteka bezpiecznym miejscem” zainicjowanego przez Ukraińskie Stowarzyszenie Biblioteczne. W dniach 22–23 września 2022 r. odbyło się pierwsze seminarium internetowe „Tworzenie bezpiecznego schronienia w bibliotece”, poświęcone zasadom ewakuacji i organizacji bezpiecznego schronienia w ukraińskich bibliotekach.

Podsumowanie

Mimo trudności i nieprzewidywalnych sytuacji nie ustają codzienne procesy biblioteczne: opracowanie nowych zbiorów, które wpłynęły jeszcze przed wybuchem wojny; uzupełnianie i poprawianie danych w katalogu elektronicznym; świadczenie usług wymiany bibliotecznej; digitalizacja w celu uzupełnienia biblioteki elektronicznej, w szczególności wydań rzadkich i periodycznych z XIX i początku XX w. Prowadzone są także analizy naukometryczne i obsługa periodyków uczelni.

Jednym z rodzajów popularyzacji zbiorów książkowych są wystawy wirtualne, które pełnią rolę wielofunkcyjnego zasobu informacyjnego, dającego szerokiemu gronu użytkowników możliwość poprawy efektywności wyszukiwania informacji. W czasie wojny w Ukrainie ta praca wciąż jest kontynuowana – dotychczas przygotowano 14 wystaw.

Warto podkreślić, że pracownicy Biblioteki Naukowej otrzymują wsparcie ze strony uczelni i czują się zaopiekowani zarówno w wymiarze społecznym, jak i socjalnym. Uczelnia we współpracy ze związkami zawodowymi zaoferowała potrzebującym pracownikom biblioteki pomoc w postaci paczek żywnościowych, wsparcia materialnego i psychologicznego. Mimo okropności wojny biblioteka nadal funkcjonuje jako instytucja naukowa Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I.I. Miecznikowa, pełniąc wszystkie swoje funkcje, wspierając naukę i dydaktykę.